

УДК 94 (438).081

ІНІЦІАТИВА СТВОРЕННЯ ЄВАНГЕЛЬСЬКО-БАПТИСТСЬКОЇ ЦЕРКВИ У ДРУГІЙ РЕЧІ ПОСПОЛИТІЙ

Назарій Петрів

Український католицький університет
Україна, 79011, м. Львів, вул. Іларіона Свенціцького, 17
e-mail: nazikpetriv@gmail.com
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-2542-2763>

У статті розглянуто та проаналізовано ініціативу створення частиною баптистських громад, що входили до складу Союзу Слов'янських громад євангельських християн і баптистів та Союзу громад баптистів німецької мови у Польщі спільної еклезіальної структури Євангельсько-баптистської Церкви у Польщі. Перш за все, автор здійснив огляд передумов та обставин постанови зазначеної ініціативи. Відтак у статті коротко проаналізовано реакцію євангельських християн, зокрема, проводу Товариства взаємодопомоги євангельських християн на прагнення слов'янських і німецьких баптистів створити спільну церковну організацію. Наприкінці автор аналізує Статут Євангельсько-баптистської Церкви у Польщі.

Ключові слова: протестантизм, баптизм, євангельське християнство, Друга Річ Посполита

2017 р. в Україні було проголошено Роком Реформації. Офіційні святкування з нагоди 500-ліття відбувались чи не у всіх великих обласних і районних центрах країни. Провідну роль в організації та промоції святкових заходів з нагоди ювілею Реформації відігравали громади та керівництво Союзу Євангельських Християн і баптистів України. Дане об'єднання на даний момент є та залишається найбільшою протестантською деномінацією не лише за кількістю вірних, але й однією з найбільш соціально активних релігійних груп у країні (рівно ж як Українська Греко Католицька, Римо-Католицька Церква в Україні та Православна Церква Київського Патріархату). Остання, на рівні з вище переліченими традиційними Церквами, чітко наголошує на тому, що є українською Церквою для українського народу.

Проте, незважаючи на активну соціальну та суспільну заангажованість послідовників євангельського християнства та баптизму в житті країни, історія деномінації залишається чи не найменш вивченою та дослідженою.

Відтак метою даної статті є на основі здійсненого архівного пошуку й аналізу конфесійної преси проаналізувати спробу створення Євангельсько-Баптистської Церкви у міжвоєнній Польщі наприкінці 30-х рр. минулого століття.

Історії євангельського християнства та баптизму в Україні присвячено кілька монографій, а впродовж 2005-2017 р. було опубліковано низку наукових і популярних статей. У даному дослідженні звернемось до тих з них, котрі безпосередньо пов'язані з історією євангельського християнства та баптизму на сучасних західноукраїнських землях. Опосередко-

вано до розгляду історії зазначених деномінацій у Галичині та на Волині зверталася професор Вікторія Любащенко, яка зрештою була однією з перших вітчизняних дослідників-релігієзнавців, яка опрацювала та систематизувала низку архівних матеріалів і першоджерел пов'язаних з історією протестантизму в Україні від кінця XVI і до початку XX ст. Кількома десятиліттями пізніше Ліна Бородинська захистила кандидатську дисертацію присвячену історії розвитку та становлення євангельського християнства в умовах Другої Речі Посполитої.

Однак у вітчизняній історіографії й досі не існує жодного дослідження присвяченого безпосередньо історії розвитку та становлення баптизму на західноукраїнських землях.

Перші згадки про спільну ініціативу баптистів Східної Галичини та їхніх одновірців, що входили до складу Союзу баптистів німецької мови, щодо створення нового церковного об'єднання датуємо кінцем 1930-х рр. Зокрема, на шпальтах українського баптистського часопису «Післанець Правди» від лютого 1938 р. знаходимо статтю одного з провідних діячів баптистського руху в II Речі Посполитій В. Гутше під назвою «Про цілі та завдання Євангельсько-баптистської Церкви» [1, с. 25]. У ній, між іншим, читаємо, що станом на 1938 р. процес створення Євангельсько-баптистської Церкви – саме тривав. Ініціатива створення нової релігійної організації (так трактували ініціативу українських і німецьких баптистів євангельські християни), викликала шквал критики та незадоволення з боку уже існуючих і діючих у країні євангельських осередків і

місій. Так, для прикладу, на шпальтах російськомовного часопису «Гость» № 6-7 від 1938 р. читаємо: «Серед керівництва та громад польських баптистів, що є членами того ж Північного Американського Союзу (Організація баптистів у США чиї місіонери та проповідники не лише співпрацювали з польськими співбратами, але й вели активну місіонерську, добродійну й освітню діяльність серед мешканців Польської держави) уже рік спостерігаються якісь здвиги та переміщення» [2, с. 94-95]. Незадоволення євангельських християн викликало й те, що раніше громади як євангельських християн, так і баптистів, у країні працювали у складі уже давно існуючих організацій (союзів і місій), і лише щойно скоординували свою діяльність із діяльністю Унії (Союзу громад баптистів німецької мови у Польщі), та стали працювати під неофіційною назвою «Євангельсько-Баптистської Церкви» [2, с. 94].

Редакція часопису застерігала читачів, заявляючи, що вищезгадана організація не є офіційною організацією, а статут останньої невізнаний Польською державою. Відтак, на думку редакції «Гостя» основною метою діяльності новопроголошеної організації є спроба «через власних найманих агітаторів надолужити те, що було втрачено у США (саме у цей час значна частина баптистських громад та окремих вірних вийшли зі складу Північного Баптистського Союзу Америки).

Однак, як стверджує редакція часопису, більшість євангельських віруючих у країні належать до офіційно визнаних і зареєстрованих релігійних об'єднань, організацій і місій, що дозволяє останнім зі спокоем спостерігати за тим, що відбувається усередині даної Церкви [2, с. 95].

Як бачимо, ініціатива баптистів Галичини та їхніх одновірців із громад німецьких баптистів украй вороже була сприйнята євангельськими християнами, які у подібній ініціативі вбачали не що інше, як лише спробу американських баптистських місій зруйнувати євангелізаційну роботу проповідників і місіонерів тих релігійних угруповань (громад, об'єднань, місій і союзів) євангельських християн і баптистів, які не пристали на пропозицію увійти до складу новопроголошеної Євангельсько-баптистської Церкви. Так, аналіз архівних матеріалів і конфесійної періодики дозволяє ствердити, що керівництво баптистів Галичини та їхніх німецькомовних співбратів і справді звернулись із подібним закликком-ініціативою до проводу громад євангельських християн і баптистів, що діяли у країні. Зокрема на шпа-

льтах баптистського журналу «Післанець Правди» знаходимо згадку про звернення проводу баптистів у Польщі до керівництва Товариства взаємодопомоги євангельських християн. Так, до останнього 13 травня 1937 р. було надіслано лист із пропозицією розглянути питання входження Союзу та громад, що перебували під його керівництвом до складу Євангельсько-баптистської Церкви [3]. На що керівництво союзу відповіло, що питання входження громад, що перебувають під його духовною опікою до складу новоутвореної Церкви може бути розглянуте на наступному з'їзді Товариства.

Не менш цікавим і важливим є той факт, що відповідно до наявних архівних матеріалів провід баптистів неодноразово впродовж 1936-1938 рр. звертався із пропозицією об'єднатися в єдину Церкву не до всіх громад євангельських християн, а саме до проводу Товариства взаємодопомоги євангельських християн. Зокрема, у липні 1936 р. мала місце зустріч поміж проводом Товариства та представниками баптистських громад (як німецьких так і слов'янських, що входили до обох союзів) у Пісаковичах під Лодзем, де взяли участь В. Фетлер, Л. Ясаков, преподобний Ф.Г. Маїлс і Чарльз Філіпс [4]. А 22 червня 1937 р. у Варшаві навіть відбувся з'їзд делегатів обох організацій у справі об'єднання, зокрема баптистську сторону репрезентували Л. Ясаков, преподобний Ф.Г. Маїлс і Чарльз Філіпс, Л. Мікса, А. Курчова [5]. Проте досягнути позитивного рішення у справі об'єднання делегатам так і не вдалося.

Відтак німецькі та слов'янські баптисти ініціювали об'єднання в єдину структуру самостійно.

У той же час, на шпальтах уже згадуваних часописів «Гость» та «Ewangeliczny chrześcijanin», що були офіційними друкованими органами євангельських християн у Польщі, було опубліковано низку статей із закликом до вірних не вступати до лав новопроголошеної організації [1]. На думку автора даного дослідження однією з причин упередженого та навіть негативного ставлення проводу євангельських християн до баптистської ініціативи створення Євангельсько-баптистської Церкви, був з одного боку, страх перед втраченою здобутою юридичною, себто правовою статусом у Другій Речі Посполитій, а з іншого – намагання збереження та консолідації управлінської влади у руках перевірених осіб.

У той же час баптисти Галичини пояснювали необхідність створення єдиної Євангельсь-

ко-баптистської Церкви особливими умовами політичного життя у країні. Головно, прийняттям Польською Державою Березневої (1921 р.) та Квітневої Конституції (1935 р.), які гарантували право на вільне віросповідання та свободу совісті для всіх мешканців країни. Окрім того, впродовж 1919-1924 рр. польська влада доволі лояльно ставилась до приїзду на територію країни закордонних місіонерів і проповідників. Однією з причин такого ставлення держави до діяльності закордонних місіонерів була їхня заангажованість у суспільне життя країни, зокрема, харитативна й освітня діяльність останніх.

Заручившись підтримкою державних органів управління, закордонні місіонери розпочали активну діяльність у країні. Саме у цей час відновлюють місіонерську та проповідницьку діяльність і місії євангельських християн та баптистів, які на початковому етапі існування Польської держави намагалися співпрацювати на євангельській ниві. Результатом цього стало, наприклад, створення у 1923 р. спільного Союзу слов'янських громад євангельських християн та баптистів у Польщі. Щоправда, спільна діяльність громад припинилася щонайшвидше у 1925 р., а щонайпізніше у 1927 р., коли з офіційної назви Статуту громад євангельських християн та баптистів у Польщі, було вилучено слово баптистів. До речі, впродовж всього існування Другої Речі Посполитої даний статут залишався чи не єдиним офіційно зареєстрованим статутом Союзу слов'янських громад (себто українських, польських і почасти чеських і білоруських) євангельських християн та баптистів (до 1927 р.) у Польщі, який визначав і регулював діяльність громад євангельських християн і баптистів у країні. На офіційному рівні (затвердженого Міністерством віровизнань і громадської освіти) вилучення з назви статуту слова «і баптистів», відбулося під час з'їзду делегатів Союзу слов'янських громад євангельських християн та баптистів 29-30 травня 1930 р. [6].

Саме у цей час фіксуємо остаточний і безповоротний розрив у взаєминах євангельських християн та баптистів Другої Речі Посполитої. Ситуацію намагався врегулювати міжконфесійний діяч Б. Рауд, чия місія співпрацювала як з баптистами, так і з євангельськими християнами у країні. Саме з ініціативи останнього 13 серпня відбулася зустріч керівників обох деномінацій. У зустрічі взяли участь баптисти Л. Мікса та В. Гутше, євангельських християн на зустрічі репрезентував Л. Шендеровський і Б. Гоец [5]. Результатом зустрічі стало підпи-

сання так званого «братерського порозуміння», відповідно до положень якого мали регулюватись взаємини провідників і діячів обох протестантських деномінацій.

Вважаємо за доцільне коротко представити основні положення документу:

1. Обидві пізньопротестантські групи визнають та взаємно шанують одна одну. Окрім того, взаємини поміж ними, а також їхніми організаціями та місіями, повинні ґрунтуватись на братерській довірі й усвідомленні того, що кожна з них (релігійних груп) здійснює діло Боже.

2. Сторони зобов'язувалися виявляти одна до одної братерську солідарність і не перешкоджати розвитку одна одної.

3. Кожна зі сторін надає іншій список власних місійних працівників і перелік громад, що входять до її складу. Окрім того сторони зобов'язались встановити межі місійної діяльності та не приймати нових місіонерів до власних організацій без попереднього узгодження їхньої кандидатури з іншою стороною.

4. У тих місцевостях де місійну діяльність уже здійснює одна зі сторін «братерського порозуміння», інша може розпочати власні місії лише за погодження з уже діючою організацією.

5. Здійснення будь-якої діяльності чи агітації скерованої супроти іншої сторони має бути протрактоване не інакше як нехристиянська діяльність, що руйнує справу Божу та може привести до негативних наслідків у майбутньому. Окрім того було прийнято рішення, що по мірі необхідності представники обох віровизнань зустрічатимуться й надалі, а рішення, що їх ухвалено під час «братерського порозуміння» буде розіслано усім громадам як євангельських християн, так і баптистів у країні [6].

Проте на практиці взаємини громад євангельських християн і баптистів на місцях залишались напруженими та складними. Ареною найбільш драматичних взаємин обох деномінацій була територія Малопольщі, а головно, терени сучасної Західної України (Галичина та Волинь). Так, зі звіту з'їздів Союзу громад слов'янських баптистів від 1931-32 рр. читаємо: «Зі сторони деяких Союзів зазнали чимало прикросців зокрема у нашій, (місійній) діяльності. Зазвичай такі випадки мали місце на теренах Малопольщі де підтримувані євангельськими християнами деякі працівники (ймовірно, мова йде про місіонерів) підступною діяльністю, продовжують непокоїти тамтешні громади та створюють низку прикростей і труднощів для їхнього керівництва (мова

про керівників і провідників громад)» [6]

Не менш важливою передумовою для створення Євангельсько-баптистської Церкви були процеси у середині самого євангельсько-баптистського руху. Зокрема поширення серед громад деномінації сектантських вчень і рухів (за визначенням самих баптистів та євангельських християн). Так, чи не найбільшої шкоди на євангельській ниві як баптизму, так і євангельському християнству, завдали «спершу п'ятидесятники, а потім суботники, по яких з'явилися мурашковці, – якась мішанина п'ятидесятництва, суботництва з хлистовщиною і т.д.» [1, с. 26]. Варто зазначити, що більшість сектантських рухів використовували назву євангельські християни чи баптисти, що, зі свого боку, провокувало низку непорозумінь послідовників зазначених деномінацій з органами державної влади на місцях. Так, станом на 1935 р. на Волині, наприклад, налічувалось 20 000 осіб, що вийшли з лав православ'я та належали до 10 різних релігійних течій [1, с. 25].

Відтак намагаючись внести ясність у релігійний хаос, керівництво громад слов'янських та німецьких баптистів вирішили об'єднатись в єдину структуру. Таке об'єднання охоплювало близько 16000 вірних [1, с. 26].

На основі аналізу архівних матеріалів можемо зробити висновок, що ініціатива об'єднання громад слов'янських і німецьких баптистів первинно належала останнім. Так у зазначений період виникла можливість об'єднати громади слов'янських і німецьких баптистів у лоні єдиного еклезіального організму. Ініціатива об'єднання належала керівництву Союзу громад баптистів німецької мови. Про що, зокрема, довідуємося з раніше уже цитованого звіту від 1931-1932 рр., де читаємо наступне: «Незважаючи на нашу позитивну відповідь (можливо, існувала якась попередня співпраця поміж проводом обох Союзів у цій справі, однак архівних матеріалів, які б засвідчували, що вона мала місце, не було виявлено. – *Авт.*) та готовності до співпраці й досі це питання залишається відкритим, однак не з нашої вини. З інформації, що її ми отримали у приватному порядку, виглядає, що справа такого бажаного об'єднання, поки залишається недосяжною» [9].

Проте, навіть не зважаючи на те, що об'єднання ще не відбулося, німецькі баптисти запропонували своїм слов'янським одновірцям можливість користати з похоронної каси, що діяла при Союзі громад баптистів німецької мови у Польщі. Окрім того, зросло зацікав-

лення німецької сторони у спільному вишколі церковних працівників у біблійній школі (мова йде про біблійну школу у Лодзі, при якій на початку 1920-х рр. діяла спільна біблійна школа для польських (головно) та німецьких баптистів) [7].

Упродовж 1937 р., як можемо припустити на основі статті В. Гутше та опрацьованих матеріалів, проводом громад слов'янських і німецьких баптистів було опрацьовано та підготовлено Статут Євангельсько-баптистської Церкви¹. Як зазначає Вальдемар Гутше, у 1937 р. відбувся з'їзд ціллю та завданням якого було прийняття нового статуту прийнятого та випрацьованого спільно із представниками Союзу громад баптистів німецької мови у Польщі [8]. Так, відповідно до положень Статуту передбачалось проведення загальних з'їздів раз на три роки. У міжчасі члени Церкви (слов'янські та німецькі баптисти) мали право скликати індивідуальні (локальні) з'їзди з метою вирішення окремих питань.

Остаточна версія Статуту складалась з 22 статей, які регулювали внутрішньоцерковне життя громад і взаємини Церкви зі світською владою [9].

Статут розпочинається з окреслення основних правд і засад віри. Найвищим авторитетом у справах віри проголошувалось Святе Письмо (Ст. 1). Стаття 2 чітко окреслювала структуру новоствореної організації. Так, Церкву творять ті громади та збори, які входили до складу організації на момент прийняття Статуту, а також ті громади, які сповідують ті ж самі релігійні принципи та цінності, що й Євангельсько-баптистська Церква, та склали визнання віри на руки Головної Церковної Ради.

Стаття 4 визнавала з Євангельсько-баптистською Церквою юридичні та майнові права, які відповідно до законодавства Другої Речі Посполитої гарантувались усім зареєстрованим релігійним об'єднанням. Визначальні для життя та діяльності Церкви рішення мали прийматись винятково під час проведення всецерковних Соборів, поміж проведенням яких управління справами Церкви здійснювала Головна Церковна Рада, до складу якої входить президент та віце-президент. Статті 9-12 були присвячені окресленню засад функціонування громади (парафії) – члена Церкви. Так, щоб бути прийнятим до складу Церкви грома-

¹ Статут було підписано 1 квітня 1937 р. Авторами Статуту виступили В. (Вальдемар) Гутше та Альфред Курчава.

да-кандидат повинна виконати, щонайменше 2 підставові умови. По-перше, налічувати не менше 50 членів та отримати згоду на прийняття від Головної Церковної Ради. Окрім того, кожна громада повинна мати парафіяльну раду до складу якої мали входити не менше 3 та не більше 12 членів, які обирались терміном на 3 роки. Окрім парафіяльної ради кожна громада повинна мати керівника збору (ним може, але необов'язково мусить, бути пастор). Основним завданням керівника громади були організація молитов і набоженств. Саме він репрезентує парафію (громаду) назовні та перед органами державної влади. Стаття № 10 була присвячена парафіяльним урядам, яких налічувалось 4. Перший з яких – уряд пастора (душпастирський уряд), наступним були уряди диякона, який був відповідальний за здійснення добродійної діяльності, секретаря парафії та скарбника. На відміну від традиційних Церков посади пастора та диякона були вибірними, громада сама обирала одного та другого шляхом таємного голосування. Слід зазначити, що відповідно до Статуту, пастором і дияконом міг бути лише чоловік, що обирався серед членів громади.

Ще однією цікавою деталлю Статуту, було впровадження інституту військового капелана. Хоча відповідно до соціального вчення як євангельського християнства, так і баптизму, для послідовників останнього проходження військової служби зі зброєю у руках – небажана. Однак, як стверджують автори статуту, за крайньої необхідності послідовники баптизму все ж таки можуть проходити обов'язкову військову службу. Можливо такі положення Статуту викликали несприйняття та несприйняття з боку проводу євангельських християн і баптистів, що входили до складу інших об'єднань та організацій.

Отже у другій половині 30-х рр. минулого століття частина громад слов'янських громад баптистів і Союз громад баптистів німецької мови ініціювали створення Євангельсько-баптистської Церкви. Основною метою постановлення нової організації була, з одного боку

спроба врегулювати й юридично окреслити взаємини баптистів та органів державної влади у міжвоєнній Польщі, а з іншого – створення Євангельсько-баптистської Церкви було спробою об'єднати послідовників баптизму на просторах всієї Речі Посполитої. Третьюю, не менш важливою причиною постановлення Євангельсько-баптистської Церкви, було, власне, намагання проводу поодиноких баптистських громад та об'єднань перетворити рух в єдину еклезіологічно-правову структуру, що значно б посилювало вплив та авторитет баптизму у країні, адже фактично після 1927 р. громади баптистів у країні діяли напівлегально. Хоча ініціатива баптистів з одного боку, й викликала низку заперечень, критики та навіть відкритої ворожості з боку інших євангельських деномінацій, з іншого – стала яскравим свідченням життєздатності руху навіть у складних суспільних і нормативно-законодавчих обставинах. Позатим, ініціатива створення Євангельсько-баптистської Церкви є яскравим свідченням суспільної й еклезіологічної свідомості послідовників баптизму Другої Речі Посполитої у міжвоєнні десятиліття.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА:

1. Гутше В. Про цілі та завдання Євангельсько-баптистської Церкви // Післанець Правди (Рава Руска). 1938. Ч. 2. С. 25-28.
2. Движения и перемены в надрах Севернаго Баптистскаго Союза Америки // Гость (Варшава). 1938. № 6-7. С. 94-95.
3. Pismo Naczelnej Rady Związku Zborów Słowiańskich Baptystów w Polsce do Stowarzyszenie Wzajemnej Pomocy Ewangelicznych Chrześcijan z 13 maja 1937 // Archiwum Kościoła Chrześcijan Baptystów (Warszawa, Polska), (далі – Archiwum KChB)
4. Pismo Naczelnej Rady Związku Zborów Słowiańskich Baptystów w Polsce do Stowarzyszenie Wzajemnej Pomocy Ewangelicznych Chrześcijan z 10 maja 1938 // Archiwum KChB
5. Protokół spotkania przedstawicieli ZZSB i SWZPECh z 10 maja 1938 // Archiwum KChB
6. Sprawozdanie NRZZSB w Polsce za czas konferencyjny od 1 czerwca 1931 do maja 1933 r. // Archiwum KChB
7. Sprawozdanie NRZZSB w Polsce za czas konferencyjny od 1 czerwca 1931 do maja 1935 r. // Archiwum KChB
8. Project Ustawy z dnia 193... o stosunku Państwa do Kościoła Ewangeliczno-Baptystycznego w Rzeczypospolitej Polskiej // Archiwum KChB
9. Projekt Statutu Soboru Kościoła Ewangeliczno-Baptystycznego w Rzeczypospolitej Polskiej z 1.04.1937 // Archiwum KChB

Petriv Nazarii

Initiative for the Establishment of the Evangelical Baptist Church in the Second Polish Republic

The paper examines and analyzes the initiative to create the Evangelical Baptist Church by some of the communities of the Slavic and German Baptists, which were active in the Second Polish Republic in the 1930's.

In the history of the initiative to create the Evangelical Baptist Church, the author of the research has singled out several main stages. The distant one, during which the very idea of the initiative originated, and the direct one, when the work on the implementation of the initiative was started. The first stage of that initiative dated the first half of the 1930's. In particular, the paper briefly analyzes the first sporadic contacts and meetings between the leaders of German and Slavic Baptist communities and the leaders of the Evangelical Christians Mutual Aid Society.

In addition, the author attempts to analyze the reaction of other later Protestant denominations to the mentioned initiative of the Slavic and German Baptists during the interwar decades, in particular, on the basis of processed archival and journalistic materials (mainly the articles in confessional magazines «The Guest» and «The Messenger of Truth» of 1938), the author concludes that there was a negative, and sometimes even hostile attitude to such initiative of the Baptists of the Second Polish Republic, on the part of the closest, according to the ecclesiological model, theological doctrine and cult practices, communities of the Evangelical Christians and some of the Baptist communities, which after 1927 continued to operate in organizations, unions and associations, common with the Evangelical Christians. The paper analyzes the main stages of the establishment of the Evangelical Baptist Church Typicon. The main stages of the creation of the mentioned document are named and a brief analysis of the parts of the latter is made.

In addition, for the first time in Ukrainian historiography, the analysis of law drafts that determined the conditions for the creation and existence of the Evangelical Baptist Church in the case of positive decision by the Ministry of Religion and Public Education of the Second Polish Republic is carried out.

Keywords: Protestantism, Baptism, Second Polish Republic

Надійшла до редакції / Received: 01.09.2018

Схвалено до друку / Accepted: 03.10.2018